ВЪРА и ДЪЛО

Бюлетин на II Кавърненска енория на храм „Св. вмчк Георги"

брой 4 (42), година IX, август 2023 г. **Раздава се даром** **Основан е през м. декември 1940 г.**

ЗА КНИГАТА „ТВЪРДИНА НА ПРАВОСЛАВИЕТО. ПРОСЛАВА НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ"

Тази книга е дело на колектив от Катедрата по кирилометодиевистика при Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Тя има предистория, която ще разкажа накратко. През 2006 г. във връзка с 1090-годишнината от успението на св. Климент Охридски тогавашният директор на Университетското издателство, г-н Димитър Томов, ми предложи като на ръководител на Катедрата, да направим голям представителен том с произведения на нашия патрон. Събрахме се и решихме да включим в тома всички творби на старобългарския писател, за които е сигурно неговото авторство. Това са хомилиите, в които е отбелязано неговото име, и химнографските творби, в които името се пази в акростих. Така се събраха 27 слова и 17 служби. Включихме в тома и две творби, за които не е сигурно, че са негово дело, но е много вероятно. Това са *Похвално слово за светите братя Кирил и Методий* и *Служба за св. Кирил*. Добавихме и *Службата за св. Климент Охридски* като единствена оригинална старобългарска творба, посветена на него. Тъй като запазените преписи на Климентовите творби са от различни региони и с различни правописни особености, решихме да поместим неговите произведения в нормализиран вид. Така се появи книгата *Св. Климент Охридски. Слова и служби*, която съдържа 45 старобългарски произведения и техните преводи на съвременен български. Книгата е солиден том от 592 страници, богато илюстриран с множество изображения на св. Климент, снимки от Охрид, икони и фрески на светците, на които са посветени неговите творби. Подборът на творбите, нормализацията и преводите отнеха много време и изискваха сериозна редакторска работа. Петко Петков се зае с редактиране на старобългарските текстове, а аз – с редактирането на новобългарските преводи, както и с обяснителните бележки и информацията за отделните слова и служби. Оформител на книгата е Георги Върлинков. Тази работа с пет-шест коректури на книгата отне две години и видяхме красивия том едва през 2008 г. – тъкмо за 120-годишнината на Софийския университет.

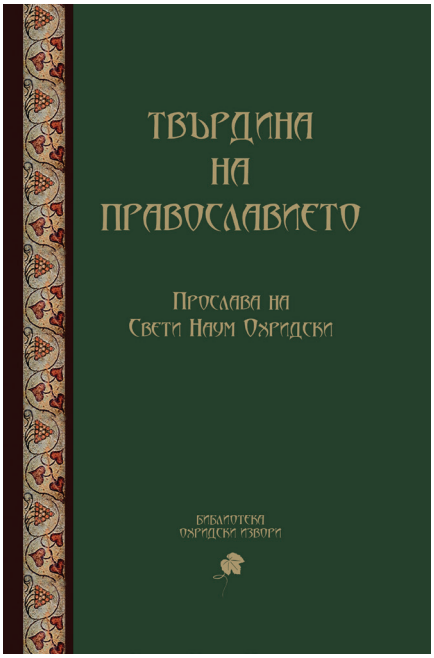

Твърдина на православието. Прослава на Свети Наум Охридски. УИ „Св. Климент Охридски", 2023

През 2015 г. се замислихме как да отбележим 1100-годишнината от кончината на великия старобългарски проповедник и писател. Тогава нашата колежка Венета Савова предложи да издадем неговите служби. Запазени са две старобългарски служби за св. Климент, и двете запазени в единствени преписи. Първата е старобългарска, написана скоро след неговата кончина, а втората е преведена от гръцки. Забележителното е това, че единствените преписи и на двете служби се пазят в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий". Сякаш като компенсация за стотиците български ръкописи, пръснати в многобройни чужди книгохранилища, съдбата е решила точно тези два ръкописа да се запазят в България. Старобългарската служба се пази в Охридския миней, ръкопис № 122 от Националната библиотека, празничен миней от 1435 г., а преводната служба се намира в Стружкия миней, ръкопис № 542 от Националната библиотека, част от празничен миней от първите десетилетия на XV в. Двата ръкописа си приличат изключително много по оформлението, почерците на книжовниците и състава. Без колебание може да се каже, че са създадени в един и същ книжовен център и той е Охридският. Отново съставители и редактори на книгата бяхме аз и Петко Петков, като към нас се присъедини и Венета Савова. В книгата включихме двете старобългарски служби, речник-индекси, преводи на новобългарски и изследвания към тях, както и гръцките текстове на преводната служба, които издирихме от различни източници – печатни и ръкописни. Добавихме и църковнославянските служби за св. Климент Охридски, съставени от Калистрат Зографски и Партений Левкийски. Поместихме и още две изследвания: от Ралица Русева за изображенията на св. Климент Охридски и от напусналия ни твърде млад Росен Савов за диоцеза на св. Климент. По предложение на Венета Савова наречохме тази книга „Песни за Климент". Тя също е снабдена с множество илюстрации: фрески и икони на св. Климент, снимки от ръкописи, изгледи от град Охрид и околните манастири. По това време аз подготвях и друга книга, посветена на св. Климент – издание на неговите Общи служби, а Венета Савова завършваше своя труд за химнографските творби, посветени на св. Алексий Човек Божи, централно място сред които заема службата от св. Климент Охридски. Затова реших да обединим трите книги в една библиотека, която да включва изследвания за св. Климент Охридски. Така ми дойде на ум названието *Библиотека Охридски извори*, в която да излизат трудове, посветени не само на св. Климент, а и на различни книжовни паметници, свързани с град Охрид. До 2022 г. излязоха девет тома от *Библиотека Охридски извори*: *Песни за Климент* (2016), *Песни от Климент. Служби за пророк, апостол, отец, мъченик и мъченица* (2017, от Искра Христова-Шомова), *Песни от Климент. Химнографската прослава на св. Алексий Човек Божи* (2017, от Венета Савова), *Драготин миней. Български ръкопис от началото на XII в.* (2018, от Искра Христова-Шомова), *Песни за св. Йоан Владимир* (2018, от Венета Савова), *Драготин апостол. Български ръкопис от XII-XIII в.* (2019, от Петко Петков и Искра Христова-Шомова), *Слово за Въведение Богородично от охридския архиепископ Теофилакт Български* (2019, от Искра Христова-Шомова), *Охридски миней. Първа част* (2020, от Искра Христова-Шомова), *Охридски миней. Втора част* (2022, от Искра Христова-Шомова).

В началото на 2022 г. Петко Петков ми каза, че вече е крайно време да посветим един том от *Библиотека Охридски извори* на св. Наум Охридски. Събрахме се отново тримата с него и с Венета Савова и решихме да включим в тома всички известни творби, посветени на св. Наум, както и единственото старобългарско произведение, за което е сигурно неговото авторство.

Запазени са няколко средновековни жития и служби на св. Наум, старобългарски и гръцки. Първото житие вероятно е написано скоро след смъртта на светеца. Открито е през 1906 г. от Йордан Иванов в Зографския манастир, в ръкопис № 47, Стишен пролог от началото на XVI в. Зографският пролог е забележителен ръкопис, който се отличава с големия брой (седем) проложни жития на български и сръбски светци: св. Петка Търновска, св. Йоан Рилски, св. Иларион Мъгленски, св. Михаил Воин, св. Сава Сръбски, св. Симеон Сръбски, св. Климент Охридски, св. Наум Охридски, св. Еразъм Охридски. Второто житие на св. Наум, също старобългарска творба, вероятно възникнала малко по-късно от Първото житие, е открито през 80-те години на XIX в. от Йордан Хаджиконстантинов – Джинот, който го предава на сръбския учен Панте Сречкович. Публикувано е през 1885 г. от Люба Ковачевич в *Гласник*, а след това е препечатано от Пьотър Лавров и Йордан Иванов. Ръкописът с Житието е постъпил в Белградската библиотека и е изгорял при бомбардировка през Втората световна война.

Първото гръцко житие на св. Наум е пространно. То е открито през 1938 г. от Иван Дуйчев в ръкопис от 1646 г. от Атинската библиотека № 827 в състава на Служба за св. Наум. Публикувано е за първи път от Ерих Трап. Подобно на Пространното житие на св. Климент Охридски от Теофилакт Български, и в него животът на светеца е поставен на широк исторически фон, с обстоен разказ за Кирил и Методий и за техните ученици. Съществена характеристика на Житието е това, че дейността на Светите братя и на техните ученици се отнася не общо към славяните, а конкретно към българите, което говори за това, че то е създадено сравнително късно, като за написването му е използвано Теофилактовото Житие на св. Климент. Въз основа на Пространното гръцко житие е съставено Проложно житие, което се включва в Службата на св. Наум, публикувана в няколко старопечатни издания. Гръцката Служба за св. Наум е известна от атинския ръкопис № 827, в който е поместено и неговото Житие, от един ръкопис от XVII в., който се пази в Българския исторически архив в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий" под сигнатура № IIA7793 от 1690-1694 г., и от няколко старопечатни издания (Венеция 1695, Москопол 1740 и 1742, Лайпциг 1761, Виена 1824). В основата на публикуваните гръцки служби на св. Наум стоят едни и същи песнопения, но има някои вариации и различни добавки.

Гръцката Служба заедно с Проложното житие има средновековен славянски превод, запазен в единствен препис от XVIII в. Преводът обаче е по-ранен, вероятно може да се отнесе към XIV-XV в. Ръкописът, в който Пьотър Лавров открива Службата с Проложното житие, вече не съществува. Бил е притежание на Белградската библиотека и е имал същата злощастна съдба като ръкописа с Второто старобългарско житие: изгорял е през Втората световна война. Това е служба, оформена според изискванията на Йерусалимския устав за първостепенен празник. Тя е триделна с малка и велика вечерня, с над 20 стихири в двата вечерни дяла, със стихири за литията, със завършващи богородични след славите, с два канона за светеца, а в повечето източници след нея е даден и специален *Молебен канон към св. Наум*, определян в гръцките източници като *панихис*, т.е. предназначен за всенощно бдение. Тази толкова пространна и тържествена служба може да е имала само едно предназначение – тя е била изпълнявана в манастира на св. Наум, където се пазят и неговите чудотворни мощи.

През 1800 г. е написан нов *Молебен канон за св. Наум* от Йоасаф, митрополит на Москопол и Корча, и неговия племенник архимандрит Йосиф. Този канон беше открит от Константинос Нихоритис и публикуван в неговата книга за Светите братя Кирил и Методий, а през 2006 г. гръцкият учен публикува и български превод на канона. В канона се говори за земите, в които се почита паметта на св. Наум: *земята на Охрид и Берат, Корча, Пелагония, Москопол, Виткуки*; св. Наум е наречен *покровител на българите и на Албания*.

Почитта към св. Наум, както и почитта към св. Климент, намира своето развитие в Зографския манастир. Към края на XIX в. зографският монах отец Калистрат въз основа на москополското издание от 1742 г. съставя църковнославянска *Служба на св. Наум*. Тази служба е запазена в шест ръкописа. По-късно епископ Партений Левкийски включва в сборника със служби за светите Седмочисленици *Служба за св. Наум*. Той използва песнопенията от Службата на Калистрат, но със съществени поправки на текста и с добавен още един канон за св. Наум и *Канон за Предпразненство на Рождество Христово* от Йосиф Песнописец с азбучен акростих.

Всички тези произведения са включени в нашето издание, като към средновековните творби са добавени речник-индекси и новобългарски преводи. Поместихме и *Канона за св. апостол Андрей*, в чийто акростих се чете името на св. Наум Охридски. В началото на книгата направихме преглед на текстовете, посветени на св. Наум Охридски през вековете. След него включихме мащабното изследване на Ралица Русева върху традицията на изображението на св. Наум Охридски от XIV до XIX в. Ралица Русева е сред най-добрите познавачи в световен мащаб на иконописната традиция на св. Кирил и Методий и техните ученици. От нейното проучване става ясно, че св. Наум е българският светец с най-много и най-разнообразни изображения. Впечатление правят многобройните негови икони с житиеписни сцени, както и свитъците с текстове, които той държи на фреските и иконите. В изследването на Ралица Русева е включен и анализ на текстовете от свитъците. Тя предостави за книгата и богат снимков материал на изображения на светеца, като голяма част от тях са публикувани в нея за първи път.

Текстовете в прослава на св. Наум са различни по жанр и от разнородни източници: някои от тях се публикуват по налични ръкописи, а други повтарят предишни публикации. Освен това някои са наративи, а други са песнопения, някои са оригинални старобългарски, а други са преводни. Затова се наложи за всеки текст да се изработят индивидуални принципи на публикуване в зависимост от източника и количеството на известните преписи.

Първо житие на св. Наум Охридски е известно по единствен препис, който за щастие е запазен до днес в ръкопис № 47 от Зографския манастир. Публикувано е според съвременните принципи на дипломатично издание. Публикацията и речник-индексът са подготвени от Димитър Пеев, който години наред работи в Зографския манастир. В изданието поместихме и снимките от ръкописа, за което сме признателни на отзивчивостта на библиотекаря на Зографската света обител, отец Атанасий. Новобългарският превод е от Климентина Иванова. Второто житие на св. Наум Охридски също е известно по единствен препис, който за съжаление е унищожен. Изданието е въз основа на предходната публикация на Йордан Иванов. За нуждите на речника беше направена сегментация на текста. Публикацията, сегментацията и речник-индексът са подготвени от Камелия Христова-Йорданова. Новобългарският превод е от Климентина Иванова.

Средновековният славянски текст на Службата с Проложното житие на св. Наум Охридски е открит в единствен препис, съхраняван в Белградската народна библиотека и унищожен през Втората световна война. Публикацията на текста е въз основа на изданието на Пьотър Лавров. Успоредно е даден гръцкият текст според най-близкия източник: Венецианското издание от 1695 г. Публикацията на текста на Службата заедно с Проложното житие е подготвена от Искра Христова-Шомова. Гръцките текстове на Службата и на Проложното житие са подготвени от Иван П. Петров, отличен познавач както на старобългарския, така и на гръцкия език. Искра Христова-Шомова направи сегментация на текста на Проложното житие и изработи речник-индекс с гръцки съответствия към него. Речник-индексът с гръцките съответствия (където са налични) към Службата е направен от Искра Христова-Шомова (на великата вечерня, седалния, кондака, икоса и Молебния канон), Ива Трифонова (на двата канона от Константин Кавасила) и Иван П. Петров (на малката вечерня). Гръцките съответствия и в двата речника са редактирани от Иван П. Петров. Гръцко-славянските индекси са направени от Иван П. Петров. Новобългарските преводи на Службата и на Проложното житие са от Искра Христова-Шомова. Добавихме и съпоставително изследване на лексиката на трите жития и анализ на превода на Службата от Искра Христова-Шомова.

Публикацията на Църковнославянска служба, съставена от Калистрат Зографски въз основа на негов превод

на песнопения от гръцките служби, е подготвена от Петко Петков по ръкопис от Зографския манастир № 318 от 1895 г., писан от Иринарх Трудолюбец. Този ръкопис беше открит преди десетина години от Петко Петков при работата му в библиотеката на Зографския манастир. Публикацията на Църковнославянската служба, редактирана и допълнена от Партений Левкийски, също е подготвена от Петко Петков, въз основа на печатното издание. Акатистът на св. Наум с Молитва към светеца са известни по единствен препис от 1931 г., за който съобщава македонският учен Михайло Георгиевски. Не можахме да се доберем до този ръкопис, но намерихме електронна публикация на Акатиста и Молитвата на църковнославянски с граждански шрифт. Текстът на църковнославянски със спазване на правописните норми беше подготвен от Петко Петков.

Канонът за св. апостол Андрей Първозвани от Наум Охридски е известен досега по пет преписа. Най-старият препис в Зографския миней от XIII в. е открит от Стефан Кожухаров. Следващите три преписа бяха намерени и публикувани от Георги Попов, а петият препис е открит от руския учен Анатолий Турилов. Тук публикуваме Канона по най-стария препис, в който акростихът се пази най-добре, с разночетения по останалите преписи. Публикацията на текста е на Ценка Досева, която от години работи със Зографския миней, а разночетенията са подготвени от Петко Петков. В книгата включихме и статията от Георги Попов „Св. Наум Охридски като химнописец". За съжаление големият български учен не можа да види книгата, напусна ни няколко седмици преди тя да излезе.

Изданието завършва с *Молитва* към нашия учител св. Наум Охридски Чудотворец. Поместихме превод на църковнославянската молитва към светеца, като текстът е обогатен и с някои тропари от неговата Служба. Преводът е на Искра Христова-Шомова.

Всички публикации на текстове и речници са под редакцията на Искра Христова-Шомова. Гръцките текстове са под редакцията на Иван П. Петров.

Така беше създаден десетият том от *Библиотека Охридски извори*. Неговата корица, както и форзацът бяха изработени от Самуил Шомов. За отличното отпечатване на книгата с цветни изображения сме задължени на Университетското издателство „Св. Климент Охридски" и лично на неговия директор Валери Стефанов.

Когато мислехме какво да е заглавието на книгата, първоначално се спряхме на *Прослава на св. Наум Охридски*. Но това заглавие ни се стори скучно и неизразително. Тогава Петко Петков предложи да използваме цитат от неговата служба. И така се спряхме на израза *Твърдина на православието*, който заимствахме от един тропар за светеца, който поставихме и като мото на книгата:

Пресвети отче, получил премъдрост
и благодат от божествения Дух,
научил българския народ на благочестие,
Науме, опора и твърдина на православието,
украса за всички преподобни!
Понеже имаш дръзновение към Бога,
моли го да спаси нашите души!

проф. дфн Искра Христова-Шомова

Искра Христова-Шомова работи в Катедрата по кирилометодиевистика на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Преподава по старобългарски език и по различни дисциплини в магистърските програми Старобългаристика и Опазване на книжовното наследство: *Лингвистика на текста, Език и мит, Светци и святост в България и във Византия, Библия и екзегеза, Славянска химнография*. Автор е на книгите *Речник на словата на Климент Охридски* (1994), *Служебният Апостол в славянската ръкописна традиция. Т. I. Изследване на библейския текст* (2004), *Т. II. Изследване на синаксарите* (2012), *Книга Йов с тълкувания в славянски превод* (2007), *Свети Климент Охридски. Слова и служби* (2008, с колектив), *Бог бе Слово* (2016), *Песни за Климент* (2016, с колектив), *Песни от Климент* (2017), *Святой Климент Охридский. Общие службы* (Москва-Брюссель 2017), *Драготин Миней. Български ръкопис от началото на XII в.* (2018), *Слово за Въведение Богородично от Охридския архиепископ Теофилакт Български* (2019), *Драготин апостол. Български ръкопис от XII-XIII в.* (2019, в съавторство с Петко Петков), *Охридски миней. Първа част* (2020), *Втора част* (2022), *Apostolus Eninensis. Editio nova* (2022, в съавторство с Хайнц Миклас и Даниел Йорданов), *Славянски и гръцки ръкописи в Регионалния исторически музей – Ловеч* (2022, в съавторство с Боряна Христова и Елисавета Мусакова), *Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски* (2023, с колектив). Участва в изданието на хърватския глаголически паметник Втори берамски бревиар: *Drugi Beramski brevijar. Hrvatskoglagoljski rukopis 15. stoleća.* Glavni urednik M. Mihaljević (Zagreb, 2018).

ПЪРВО СТАРОБЪЛГАРСКО ЖИТИЕ НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ

На 23-ия ден на месец декември памет на нашия преподобен отец Наум.

И ето, братя, да не остане без помен и този презвитер Наум – брат и другар, и състрадалец на блажения Климент, с когото претърпя много беди и страдания от еретиците.

Когато ръкоположиха епископ Климент, същият благоверен цар Симеон изпрати Наум, другаря му, да учителствува на неговото място. И той живееше, вършейки същите подвизи, за да бъде угоден на Бога; беше девствен от детинство, та до смъртта. Съгради манастир на оттока на Бялото езеро и църква посветена на светите Архангели. И прекара в учителство седем години, оттегли се от учителството и като отиде в манастира, преживя десет години. И преди кончината си прие монашески образ. Така почина в Господа с мир на 23-ия ден на месец декември. А нека е известно и това: Наум презвитер почина шест години преди епископ Климент.

Свети Наум Охридски, стенопис в църквата „Успение Богородично" в Зографския манастир (около 1764 г.)

И нека е известно и това на почитащия ги с всичко, както по-преди написахме: че еретиците едни мъчиха много, а други – презвитери и дякони – продадоха на евреите срещу заплащане. Евреите ги взеха, та ги отведоха във Венеция. И когато ги продаваха, по Божия промисъл, дойде тогава от Константиновия град във Венеция церски служител по царска работа. И узнал за тях, царският служител откупи едни, а други взе така, отведе ги в Константиновия град и съобщи за тях на цар Василий. И пак ги поставиха в техните чинове и санове – презвитери и дякони – каквито бяха и преди, и им дадоха издръжка. И никой не умря в робство, но едни, покровителствани от царете, починаха в Константиновия град, а другите, дошли в българската земя, починаха в голяма почит.

А Моравската земя, както бе предрекъл светият архиепископ Методий, скоро получи възмездие от Бога поради беззаконията на техните дела, и ереста, и поради прогонването на правоверните отци, и за страданията, що претърпяха от еретиците, на които те (моравците) вярваха.

Не след много години дойдоха угрите, неонски народ, завладяха земята им и я опустошиха. А които

угрите не плениха, те пък избягаха при българите. И остана тяхната земя пустееща, подчинена на угрите.

А аз окаяният, братя, изпитах голяма печал заради паметта на нашите блажени отци, като исках да намеря житието им изцяло описано, и не намерих хора, които биха знаели целия им живот подробно и до смъртта им, пък аз зная малко, колкото ми разказаха самите блажени отци. И се мъчех да пиша, и не смеех, желаейки да намеря повече написано. И така, ако някой намери написано от други, да не укорява нас, убогите и простите, като знае прочее, че отците са направили много повече от това, и много знамения са правили, но ето – толкова ни разказаха, а останалите неща скриха поради своето смирение.

Ето – сам се заставих, а по-скоро ме подтикна владиката Марко, който също така беше ученик на този блажения Климент; той стана епископ в Деволската епископия, четвърти епископ сред славянския народ на Девол. Двамата се надявахме да получим от тези блажени отци молитви и милост, и благодат, и опрощение на греховете от нашия милостив Бог, Който рече: „Приемащият пророка в името пророческо ще получи пророческа награда и приемащият праведника в името праведническо ще получи праведническа награда.“ И още: рече божественият апостол Павел: „Помнете вашите наставници, които са ви проповядвали Словото, и като имате пред очите си свършека на техния живот, подражавайте на вярата им.“

Затова и ние, братя, да подражаваме на добрия живот на тези блажени, които запазиха девството и цялата си чистота, изстрадаха много беди и напасти заради правата Божия вяра, та и ние да получим с тях вечните блага в името на Исус Христос, нашия Господ. Слава Нему, на Отца и на светия Дух, сега, винаги и във вечни векове, амин!

В: Твърдина на православието.
Прослава на св. Наум Охридски, с. 99-100.

ВТОРО СТАРОБЪЛГАРСКО ЖИТИЕ НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ

На 23-ия ден на месец декември, памет на преподобния и богоносен наш отец Наум, великият чудотворец от Ливание Деволско, близо до град Охрид.

Този преподобен и велик отец Наум отрасна в Мизия. И след като бе отхранен от благородните (си родители), той счете всичко – благородство и богатство, за плевели и се присъедини към равноапостолните Константин Философ и брат му Методий, които обхождаха и учеха мизийския и далматинския род, и ги последва навсякъде и даже до Стария Рим.

И там по Божие откровение, открито на блажения папа Адриан, той ги посрещна с голяма почест извън града с цялото си окръжение от църковната и градската власт. А Бог показа много чудеса и изцеления и прослави своите светци. Пееха също и светата литургия. И папата постригва в монашество Константин Философ и го нарече Кирил, и го утвърди за свещеник, а Методий ръкоположи за епископ на Моравия и на цяла Панония.

Св. Наум с житийни сцени, св. Марина и панорама на Охридското езеро. Икона от XIX в., Охридско, НАИМ при БАН № 2321

След свършването на литургията над всички книги, преведени от гръцки на български език, папата ги показа на всички хора, понеже и самите книги се разгръщаха и се показваха. И рече папата: „Благословен Бог, тия книги са истинна жертва, приношение на живота, благоугодни на Бога!“

Така той ръкоположи и Климент, и Наум с останалите свещеници и дякони и заповяда да се извърши цялото вечерно и утринно богослужение по българското писание във великия храм на светите апостоли Петър и Павел, което и стана. Също тъй от всички заедно бе извършена литургия и за всичко прославиха Бога, показал такива чудеса. Понеже след известно време богоносният Кирил почина в Рим на 14-ия ден на месец февруари, неговото всехвално тяло бе положено в храма на светия Климент папа Римски, ученик на апостол Петър. А Бог чрез свети Кирил показа и след смъртта му чудеса и знамения и прослави своя истинен угодник.

А Методий прекрати жалейката по своя роден брат Кирил и получил разрешение от блажения папа Адриан, отиде в Панония с всичките си ученици, в града Морава, който наследи чрез архиерейството; и там добре уреди (църквата) и поучи (хората).

След смъртта на Методий в архиерейство встъпи някой си маг на име Виглиско, изпълнен с ереста на Македоний и Аполинарий. И той съсипа цялото Методиево учение, а учениците му, след като ги мъчи много, предаде ги на тъмница и тежки окови. След като светците се помолиха на Бога, настъпва голям трус и два, и три пъти, така че всички да избягат от домовете си; вратите на тъмницата се отварят и веригите от ръцете и краката им се развръзват. И всички се удивиха на това чудо и нарекоха светците велики; но духоборците приписаха това на Велзевул, както юдеите при моя Христос, а тях изгониха далече от земята си с голямо насилие.

Те пък отърсиха праха изпод нозете си, според Писанието, и дойдоха към земята на Дунава. И там, понеже на някой си велможа синът бе умрял, възкресиха го чрез молитви и просветиха неговия дом с много други от това село; и получиха голяма почест от всички. Веднага се устремиха към голямата река Дунав. И тук с молитви и с Божие чудо свързват с лико три дървета, призовават името на света Троица, преминават реката на другия бряг и стигат до Белград. Тук получават голяма почест от княз Радислав.

Те дадоха (на народа) и благослов, и радост и сетне се разпръснаха – едни по Мизия, а други по Далмация и Дакия – и навсякъде преумножиха стократно словото Божие.

Наум и Климент дойдоха в илирийските и лихнидонски земи. И в Ливание Деволско, при края на езерото на Охридския град, в междуречието, Наум изгради голям манастир и храм на чиноначалника архангел Михаил и на всички небесни сили с богатството и по повелята на благочестивия български цар Михаил-Борис и на неговия син цар Симеон. Тогава течеше 905 година. И след като нареди всичко благоугодно за Бога, блаженият Наум почина там в дълбока старост. И предаде душата си в Божиите ръце на 23-ия ден на месец декември. И честното му тяло биде приготвено за погребение от Божествените ръце на Христовия архиерей Климент Охридски и е положено с почест в гроб откъм дясното крило на храма. А Бог го прослави с големи чудеса и той изцелява болести и недъзи, прогонва бесовете.

В: Твърдина на православието.
Прослава на св. Наум Охридски, с. 127-128.

ИЗ СЛУЖБА ЗА СВ. НАУМ С ПРОЛОЖНОТО ЖИТИЕ

[5]С какви похвални венци, с какви песенни цветове да обкичим христоносеца Наум, получилия благодат, прекрасното обиталище на Духа, светлия чертог на Словото, достолепното пристанище на Отца, всесъвършената обител на Божеството, което изповядваме в три образа и в една слава. На всички българи той изясни изпълнението на вярата.

(…)

Всесвети отче, получил премъдрост и благодат от божествения Дух, научил българския народ на благочестие, Науме, опора и твърдина на православието, украса за всички преподобни и постници! Понеже имаш дръзновение към Бога, моли го да спаси нашите души!

(…)

Радвай се, светилниче на българите, украшение за иноците, мерило за (правилността на) учението, образец за благочестие! Към небето възнасяш слава на Христа, Царя на всички, с поглед на незаспиващо око, от край до край си изпълнил земята с божествена проповед, освобождаваш всички от душетлените уловки, помагаш срещу враговете и мъчителите на тези, които молят за всички велика милост.

(…)

[41]Българският народ, преподобни, който по-рано стоеше в тъмнината на лютото безверие, заради тебе видя светлината на познанието. Затова почитаме твоята памет с радостни и сладки песни.

Икона „Св. Богородица с Младенеца, св. Николай, св. Иоан Кръстител, св. Климент Охридски, св. Константин и Елена и св. Наум Охридски“ (1863 г.), от Охрид, Дичо Зограф, Музей за християнско изкуство в София

(…)

Нашият отец Наум се яви днес като голям защитник и пресветъл светилник. Идвайте, да се стечем, славянско множество, да се радваме заедно с него! Защото той просвети всички нас и разруши мрака на заблудите. Защото той последва Христа и се предаде в жертва блага. И пак той днес предлага своята преславна памет като духовно угощение на всички вярващи. А ние с любов да я възхвалим!

(…)

Подобаващо българската земя почита, Науме, твоята памет. Защото ти си неин водач към светлина заедно с божествения Климент, с чудотворeца Горазд, с мъдрия Ангеларий, пазителя на тайните, вие я спасяване със своите молитви.

[88]Рим видя вашето равноапостолско хождение, божествени Кириле, богоблажени Методие и славни Науме, и се удиви от божиите чудеса, извършени от вас, затова ви почита с песни всяка година.

[89]Хороводите от отци, апостоли, йерарси, пророци и мъченици, блажени Науме, те приеха днес заедно с пострадалите с тебе, защото ти си подражавал на техните жития. Заедно с тях помени всички нас!

В: Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски, с. 281-297.

Георги Попов е българският учен хуманитарист с най-много открития. В резултат от неговите изследователски усилия се промениха представите за старобългарската литература и за историята на славянската книжовност и на славянското богослужение. Той е един от учените, благодарение на които българската славистика е водеща в света и в областта на палеославистиката българският се наложи като международен език.

През 1978 г. Георги Попов публикува своето първо голямо откритие – неизвестно произведение от старобългарския писател Константин Преславски, огромна поетична творба, която се състои от 450 тропара, през които от начало до край минава акростих, самият той поетическо произведение, в което авторът е отбелязал и своето име. Такава значителна по обема си и по майсторството на изпълнение поетична творба не е известна нито в славянската, нито във византийската поезия. В текста на творбата, както и в самия акростих се говори за славяните и за славянските просветители, ученици на светите братя Кирил и Методий.

След това откритие, което предизвика сензация и в България, и в света, се заредиха нови и нови открития на изследователя: още една голяма старобългарска стихотворна творба с акростих, този път с името на св. Климент Охридски – предпразничен поетичен цикъл за Рождество Христово; цикъл от шест общи служби за типови светци, очевидно съставени в началото на славянското богослужение, отново с името на св. Климент в акростих. По-нататък той откри още поетични творби от св. Климент: Канон за св. Евтимий Велики и Канон за ризата и пояса на св. Богородица. Ученият намери и нови творби от Константин Преславски – три канона със стихов акростих: за Рождество Христово, за Богоявление и за Петдесетница и тринеснец за Успение Богородично. Освен тези творби, чиито автори са оставили имената си в акростих, той откри още редица оригинални старобългарски поетични произведения, някои от тях също с акростих, имената на чиито автори не са известни.

Научният принос на проф. Георги Попов не се изчерпва с откриването на над двайсет оригинални старобългарски творби. В резултат от продължителната си изследователска работа той дава изчерпателна характеристика и точна класификация на Триода в славянската традиция, в съпоставка с византийската традиция. Той публикува не само оригиналните старобългарски текстове, а и преводните текстове от различни византийски автори, като дава изчерпателни данни за състава на 44 славянски ръкописа. Въз основа на открито от него сведение за редактирането на тази книга той установява времето и мястото на провеждането на голямата редакторска реформа, както и имената на българските книжовници, които са я осъществили – началото на XIV в. във Великата Лавра на Света гора от стареца Йосиф и Закхей Философ.

Сред съществените приноси на този забележителен изследовател е и проучването на Канона за св. апостол Андрей Първозвани от Наум Охридски, открит от Стефан Кожухаров. Георги Попов откри и публикува още три преписа от тази творба и установи нейния ритмо-мелодически модел.

Заради големите си научни постижения Георги Попов е носител на многобройни отличия: Юбилеен медал 1300 г. България, Медал „Климент Охридски“, наградата „Академик Александър Теодоров-Балан“, Кирило-Методиевска награда, Наградата на Националния фонд „Научни изследвания“, Почетния знак на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със синя лента, Орден на Българската православна църква „Св. Климент Охридски“ I степен, Голямата награда за научноизследователска дейност Софийски университет „Св. Климент Охридски“ за 2020 г.

Проучванията на Георги Попов зададоха нова тема в славистиката и откриха нови хоризонти за изследователски търсения. Той не само откри една неизвестна глава от старобългарската литература, но и зададе методологията за нейното проучване. След него към тази тема се насочиха мнозина изследователи от различни страни и техният труд дава значителни резултати, като всички те се основават на изработената от проф. Попов методология. Спокойно и деликатно, със силата на научните си аргументи той успя да наложи своите идеи и резултатите от изследванията си, като доказа, че не шумните изяви, а търпеливият труд, научната добросъвестност, знанията и вдъхновението правят от учения победоносец.

В: Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски, с. 393-397.

Стефан Кожухаров е един от най-изтъкнатите палеослависти в България. Основно поле на научните му интереси е старата българска и славянска химнография, където прави забележителни открития. Тук ще изброим само най-значителните.

В Скопския миней той открива неизвестен старобългарски Канон за архангел Михаил от Константин Преславски с акростих **ПѢТИ ДОСТОИТ АРХИСТРАТИГА КОНСТАНТИН**, на осми глас с начало **Припадаѭща мѧ боже приими**. В същия залележителен български ръкопис от XIII в. ученият намери още два оригинални старобългарски канона. Единият е Канон за Въведение Богородично, с фразов акростих **ПРИИМИ ПРѢЧИСТА ПѢНИЕ ПРИНЕСЕНИѦ ТВОЕГО**, на четвърти глас с начало **Приими владычице** (Кожухаров 1991). Другият е Канон за пренасяне на мощите на св. Йоан Златоуст.

Освен това той успява да реконструира запазените по фрагменти служби за цар Петър Български и за св. Йоан Рилски. Той е и сред малцината у нас, които проучват старите музикални паметници – открива дванадесет паметника, в които е отразена тита нотацията.

Стефан Кожухаров играе главна роля при представянето на химнографското наследство на Търновската книжовна школа. В резултат на своята изследователска работа той установява появата на нова за старобългарската литература химнографска форма: Параклис (молебен канон). Той открива имената на непознати допреди това песнописци: Макарий и Симеон, автори на параклиси за св. Петка Търновска и за архангелите Михаил и Гавриил. Едновременно с това ученият обогатява представата за творчеството на утвърдени автори като Патриарх Евтимий, Григорий Цамблак и Димитър Кантакузин, като намира и публикува техни химнографски творби. Представата за старобългарската литература от търновския период беше обогатена и с открития от Стефан Кожухаров Летописен разказ от времето на цар Иван-Асен II, свързан с пренасянето на мощите на св. Петка. Познанията ни за Софийската химнографска школа също се основават до голяма степен на резултатите от проучванията на Стефан Кожухаров. Той откри за науката името на инок Андрей и неговата Служба за св. Никола Софийски.

Едно от първите големи открития на Стефан Кожухаров е Канонът за св. апостол Андрей от св. Наум Охридски с фразов акростих „Първият Христов Апостол, хвали нищият Наум“. Той намери тази творба през 1978 г. по време на работата си с ръкописите в Зографския манастир.

Стефан Кожухаров е един от пионерите на системното изследване на старобългарската химнография. Многобройните му открития са плод на дългогодишни занимания с химнографски сборници, преди всичко служебни минеи, които по-рано рядко са предизвиквали научен интерес. Неговите изследвания върху ръкописни кодекси и върху старобългарски химнографски творби спечелиха признание от международната палеославистична общност не само за него, а изобщо за българската палеославистика. С пълно право този наш учен се смята за първозван сред химнолозите, основател на българската химноложка школа, която от негово време и досега си остава водеща в световната славистика. Със своите забележителни открития Стефан Кожухаров увенча и себе си, и българската наука с неувяхващ венец.

В: Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски, с. 371-373.

МОЛИТВА КЪМ СВ. НАУМ ОХРИДСКИ

На тебе, угодниче на живия Бог, Науме чудотворче, който си изпълнил закона на Бога и Спасителя Иисуса Христа и си се сподобил с вечен живот, се покланяме с любов и ти благодарим със смирение за преголемите твои чудеса, с които помагаш на немощните и прославяш името на Господ Бог. Защото на тебе, верни служителю на Бога, беше дадена благодатта на Светия Дух да изгонваш бесове, да изцеляваш болни, да подкрепяш немощните, да утешаваш страдалците и да помагаш във всяка скръб. Затова ние, недостойните, те почитаме като цевница духовна, от която се излива сила и небесно утешение всекиму според потребностите му, и прославяме Твореца, който ти дарува такава божествена сила.

Икона „Св. Наум Охридски“ (1871 г.), зограф Сократ Георгиу, Музей за християнско изкуство в София

Към тебе се стичаме, друже на ангелите, преподобни наш отче Науме, с покаяние и с умиление. Не преставай да се молиш за нас пред престола на Пресветата и единосъщна Троица за всички, които се покланят пред твоите свети мощи и твоята почитана икона, за болните и за починалите с вяра, за стари и млади, за девици и майки.

Българската земя почита, Науме, твоята памет. Защото ти си неин водач към светлина заедно с божествения Климент, с чудотвореца Горазд, с мъдрия Ангеларий, вие я спасяване със своите молитви. Извор за болните и страдалците е твоят гроб, отче Науме, от който се леят богато изцеления, защото ти се прояви като неизчерпаем източник на божествени чудеса за всички, които идват с вяра. Спасение се дава на всички, които пристъпват в твоя храм и вярно молят за помощ, Науме божествени, защото ти беше достоен служител на Спасителя, като подражаваше на своя учител.

О, преподобни отче Науме, прояви своята сила, която си получил в дар от всемогъщия Господ, пред нас, твоите грешни раби, просвети нашия ум със светлината на Евангелието, което си проповядвал приживе, съхрани ни в целомъдрие и душевно здраве и прогони от нас пакостника дявол. Укрепи и телата ни със здраве, та да можем да извършваме подвизи в Божия угода и да служим на своите ближни! Подай ни покаяние, та да живеем добродетелно и богоугодно и да получим милост на страшния Божи съд!

Помоли се, о, преславни Науме чудотворче, за нас, да ни бъдат опростени волните и неволни грехове и да ни очисти Господ със Светия Дух от всяка нечистота, за да сме достойни да се явим в Царството Небесно, където заедно с тебе ще прославяме Светата Троица, Отца и Сина и Светия Дух, сега и винаги и во веки веков! Амин!

В: Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски, с. 412.

храм „Св. вмчк Георги“
9650 Каварна, ул. „Г. С. Раковски“ 2, тел.: 0570 82584

Основател на енорийския бюлетин: о. Василий Яков
Идея за възстановяване на изданието, съставител и издател: Атанас Димитров – АтаДим, редактор: д-р Ивана Радонова, предпечатна подготовка: Бисер Стоянов
ISSN 2535 – 0455